

Pojęcia kluczowe: poręczenie majątkowe, środki przymusu, środki zapobiegawcze, proces karny

Piotr Karlik

Problematyka przyjęcia poręczenia majątkowego

ABSTRAKT

Artykuł przedstawia problematykę związaną z przyjęciem poręczenia majątkowego jako środka zapobiegawczego. Tematyka ta była w ostatnim czasie przedmiotem licznych zmian normatywnych, skutkiem czego zachodzi potrzeba omówienia ich wpływu na praktykę stosowania tej instytucji. W tekście zawarto krytyczne uwagi oraz przedstawiono główne powody takiego stanowiska. Dodatkowo zawarte zostały również postulaty *de lege ferenda*, które mogą pomóc w usprawnieniu stosowania poręczenia majątkowego.

W ostatnim czasie ustawodawca zdecydował się na dokonanie istotnych zmian w zakresie funkcjonowania nieizolacyjnych środków zapobiegawczych. Kluczowe zmiany dotknęły głównie poręczenie majątkowe. Przede wszystkim dodano przepis art. 266 § 1a k.p.k., który wyklucza możliwość złożenia przedmiotu poręczenia majątkowego pochodzącego z przysporzenia, a także przyznaje on kompetencję organom przyjmującym poręczenie majątkowe do odmowy przyjęcia poręczenia w razie niewykazania źródła pochodzenia składanego przedmiotu. Kolejną nowelizacją rozstrzygnięto natomiast problem istniejący w praktyce od dawna, a mianowicie zagadnienie dotyczące przyjęcia poręczenia majątkowego¹. Wbrew zdecydowanym głosom środowiska prawniczego, zdecydowano się przyznać wyłączną kompetencję prokuratorowi do przyjmowania poręczenia majątkowego na etapie postępowania przygotowawczego. Nie ulega wątpliwości, że powyższe zmiany w sposób systemowy osłabiają pozycję tego nieizolacyjnego środka zapobiegawczego względem tymczasowego aresztowania. Poręczenie majątkowe stanowiło realną alternatywę dla najsurowszego środka zapobiegawczego². Po wprowadzonych zmianach może dojść do drastycznego spadku stosowania poręczenia majątkowego, co w konsekwencji przełoży się na wzrost liczby

1 Ustawa o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw z 7.07.2022 r. (Dz.U. z 2022 r. poz. 2600 ze zm.; Dz.U. z 2023 r. poz. 403).

2 P. Karlik, *Poręczenie majątkowe w polskim procesie karnym*, Warszawa 2016, s. 261 i cytowana tam literatura.

osób tymczasowo aresztowanych³. Powyższe stanowi przykład podejścia ustawodawcy do poszerzania możliwości stosowania tego izolacyjnego środka zapobiegawczego. Dotychczasowe zmiany dotyczyły bowiem bezpośrednio tymczasowego aresztowania, teraz natomiast skupiono się na osłabieniu nieizolacyjnego środka zapobiegawczego w postaci poręczenia majątkowego.

I. KOLEJNE ZMIANY PRZEPISÓW REGULUJĄCYCH FUNKCJONOWANIE PORĘCZENIA MAJĄTKOWEGO

Jak już wspomniano, ostatnie zmiany w zakresie poręczenia majątkowego nie zdążyły jeszcze na dobre okrzepnąć w praktyce wymiaru sprawiedliwości, a już wprowadzono kolejne. Zgodnie z ostatnią nowelizacją do art. 266 § 1a k.p.k. dodano zdanie trzecie i czwarte o następującej treści: „W postępowaniu przygotowawczym przyjęcia przedmiotu poręczenia dokonuje prokurator. Oświadczenie w przedmiocie źródła pochodzenia przedmiotu poręczenia majątkowego osoba składająca poręczenie składa pod rygorem odpowiedzialności karnej, o czym należy ją uprzedzić”. Jednocześnie wprowadzono § 3 do art. 266 k.p.k., który przewiduje wniesienie zażalenia na decyzję prokuratora o odmowie przyjęcia poręczenia majątkowego, ale wyłącznie gdy na etapie postępowania przygotowawczego zastosował je sąd. Wówczas zażalenie rozpoznaje sąd nadrzędny nad tym, który zdecydował o zastosowaniu poręczenia majątkowego.

Powyższe zmiany należy analizować na kilku płaszczyznach. Po pierwsze, należy poczynić uwagę o charakterze ogólnym, że komentowane przepisy dotyczą bardzo ważnej materii z perspektywy praktyki stosowania poręczenia majątkowego, a które nigdy wcześniej nie stały się przedmiotem zainteresowania ustawodawcy. Chodzi o etap stosowania poręczenia majątkowego, od momentu wydania postanowienia w przedmiocie zastosowania tego środka zapobiegawczego do momentu jego protokolarnego przyjęcia. W konsekwencji sama próba uregulowania tego aspektu poręczenia majątkowego musi cieszyć, jednak na tym kończą się wszelkie pozytywy.

W ramach wskazanego etapu pojawiło się kilka zagadnień problematycznych, które nie doczekały się jak dotąd uregulowania, wypowiedzi orzecznictwa, a nawet opracowania doktryny. Przede wszystkim należy wskazać tutaj kwestię organu właściwego do przyjęcia poręczenia majątkowego oraz wątek odmowy przyjęcia przedmiotu poręczenia przez organ przyjmujący. Jest to o tyle istotne, że biorąc pod uwagę całokształt przepisów k.p.k. dotyczących poręczenia majątkowego, można było śmiało traktować czynność przyjęcia poręczenia jako swoistą czynność techniczną. Powinna się ona bowiem sprowadzać wyłącznie do weryfikacji, czy złożony przedmiot poręczenia majątkowego odpowiada temu, który został wskazany w postanowieniu organu

3 Cały czas liczba tymczasowo aresztowanych utrzymuje się powyżej poziomu 10 tys. osób – zob. statystyki wymiaru sprawiedliwości: <https://isws.ms.gov.pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/>

procesowego, który zastosował dany środek zapobiegawczy. Nie ulega jednak wątpliwości, że w sytuacji, w której organ stwierdza rozbieżność w zakresie warunków złożonego poręczenia a tymi określonymi w postanowieniu, powinien odmówić jego przyjęcia. W literaturze przedmiotu wskazuje się, że taka decyzja powinna przybrać formę postanowienia, które jest zaskarżalne na zasadach ogólnych, jako postanowienie w przedmiocie środka zapobiegawczego (art. 252 § 1 k.p.k.)⁴.

Wątpliwości pojawiały się również w kontekście precyzyjnego określenia, który organ władny jest przyjąć poręczenie majątkowe, w sytuacji gdy do zastosowania poręczenia doszło na skutek rozpoznania wniosku prokuratora o zastosowanie poręczenia majątkowego lub zażalenia na zastosowanie tymczasowego aresztowania na etapie postępowania przygotowawczego. Zgodnie z dyspozycją art. 250 § 4 k.p.k. inne środki zapobiegawcze (poza tymczasowym aresztowaniem) stosuje sąd, a w postępowaniu przygotowawczym także prokurator. Literalna wykładnia tego przepisu zdaje się nie rozstrzygać tego problemu. Uznanie bowiem, że na etapie postępowania przygotowawczego jedynym kompetentnym organem do odebrania poręczenia majątkowego jest prokurator prowadzący lub nadzorujący postępowanie, może prowadzić do istotnych nadużyć, o czym jeszcze będzie mowa. Chodzi tutaj przede wszystkim o uniknięcie ryzyka bezpodstawnego odmawiania przyjęcia poręczenia majątkowego, w sytuacji gdy prokurator wnioskował o tymczasowe aresztowanie. Nie trudno bowiem sobie wyobrazić sytuację, w której prokurator, odmawiając przyjęcia poręczenia majątkowego, doprowadzi faktycznie do nieopuszczenia przez podejrzanego aresztu w ramach tzw. warunkowego tymczasowego aresztowania (art. 257 § 2 k.p.k.). W konsekwencji należałoby się opowiedzieć za przyznaniem kompetencji do przyjęcia poręczenia majątkowego organowi, który zdecydował o jego zastosowaniu⁵. Problem ten zyskuje na aktualności, jeżeli weźmiemy pod uwagę istotne rozbieżności między treścią przepisu art. 266 § 2 k.p.k., który stanowi, że wszelkie kluczowe elementy dotyczące poręczenia majątkowego, takie jak jego wysokość, rodzaj i warunki, powinny zostać określone w postanowieniu o jego zastosowaniu, a praktyką stosowania tego środka. Jak jednak wiadomo, w praktyce postanowienia o zastosowaniu poręczenia majątkowego wskazują wyłącznie jego wysokość, rodzaj oraz termin na jego złożenie, całkowicie pomijając kwestię osoby wpłacającej. W konsekwencji pojawiają się wyżej opisane problemy. Dlatego właśnie dodanie przepisu stanowiącego, że przyjęcia przedmiotu poręczenia majątkowego dokonuje każdorazowo prokurator, budzi istotne obawy.

Czysto teoretycznie opisane zagrożenia niwelowane są przez proponowaną treść przepisu art. 266 § 3 k.p.k., w myśl którego: „Na postanowienie prokuratora o odmowie

4 J. Kosonoga, *Komentarz do art. 266 (w:) Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. J. Skorupka, Warszawa 2023, Legalis. Tak też: K. Eichstaedt, *komentarz do art. 266 (w:) Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. D. Świecki, Warszawa 2021, t. 1, Lex/el.

5 Tak też: S. Steinborn, *Chwila ustania tymczasowego aresztowania zastosowanego warunkowo w trybie art. 257 § 2 k.p.k.*, „Przegląd Sądowy” 2016/7–8, s. 26 i n.

przyjęcia przedmiotu zastosowanego przez sąd poręczenia majątkowego zażalenie przysługuje podejrzanemu i osobie składającej poręczenie. Zażalenie rozpoznaje sąd wyższego rzędu nad sądem, który zastosował poręczenie majątkowe. Jeżeli poręczenie majątkowe zastosował sąd apelacyjny, zażalenie rozpoznaje ten sąd w składzie trzech sędziów”. Przepis ten – jak się wydaje – ma charakter *lex specialis* względem ogólnej regulacji dotyczącej zażeń na postanowienia w przedmiocie środków zapobiegawczych (art. 252 § 1 k.p.k.). Jednocześnie dochodzi do przełamania reguły dotyczącej właściwości funkcjonalnej sądu rozpoznającego przedmiotowe zażalenie. Na podstawie ogólnej regulacji art. 252 § 2 k.p.k. zażalenie na postanowienie prokuratora o odmowie przyjęcia poręczenia majątkowego przysługiwałoby do sądu rejonowego, w którego okręgu prowadzi się postępowanie. Tymczasem projektowane brzmienie art. 266 § 3 k.p.k. przenosi właściwość do sądu wyższego rzędu nad sądem, który zastosował poręczenie majątkowe. Wyjątkiem jest tutaj wyłącznie sąd apelacyjny, w przypadku którego uruchamiana będzie tzw. instancja pozioma. Należy jednak pamiętać, że wprowadzenie nowego trybu odwoławczego nie wyłącza możliwości wnoszenia środków odwoławczych w pozostałych przypadkach.

Pojawia się jednak pytanie, czy takie rozwiązanie rzeczywiście dostatecznie zabezpiecza pozycję oskarżonego. Wskazać należy, że omawiane zagadnienia dotyczą *de facto* dwóch sytuacji procesowych związanych z tzw. warunkowym tymczasowym aresztowaniem (art. 257 § 2 k.p.k.). Chodzi o sytuację, w której na etapie postępowania przygotowawczego prokurator wnosi albo o zastosowanie tymczasowego aresztowania, albo o jego przedłużenie, a sąd w konsekwencji sięga właśnie po instytucję warunkowego tymczasowego aresztowania, tj. zastrzega, że tymczasowe aresztowanie ulegnie zmianie z chwilą złożenia określonego poręczenia majątkowego. Nie ulega wątpliwości, że jest to korzystna decyzja z perspektywy osadzonego w areszcie i będzie on dążył do tego, aby jak najszybciej doszło do realizacji powyższego warunku. Jednakże natopka tutaj spore problemy. Po pierwsze, na skutek wcześniejszych zmian⁶ prokurator został wyposażony w kompetencję do wstrzymania wykonalności postanowienia sądu o zastosowaniu warunkowego tymczasowego aresztowania⁷. Zgodnie bowiem z art. 257 § 3 k.p.k.: „Jeżeli prokurator oświadczy, najpóźniej na posiedzeniu po ogłoszeniu postanowienia wydanego na podstawie § 2, że sprzeciwia się zmianie środka

6 Ustawa z 19.07.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2019 r. poz. 1694).

7 Krytycznie na temat tej instytucji wypowiedzieli się m.in.: J. Skorupka, *Komentarz do art. 257 k.p.k.* (w:) *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. J. Skorupka, Warszawa 2021, Legalis/el. (dostęp: 5.01.2024 r.); J. Zagrodnik, *Komentarz do art. 257 k.p.k.* (w:) *Kodeks postępowania karnego. Komentarz praktyczny do nowelizacji 2019*, red. J. Zagrodnik, Warszawa 2020, Lex/el. (dostęp: 5.01.2024 r.); K. Gajowniczek-Pruszyńska, *Komentarz do art. 257 k.p.k.* (w:) K. Gajowniczek-Pruszyńska, P. Karlik, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz do ustawy z dnia 19 lipca 2019 r.*, Warszawa 2020, Legalis/el. (dostęp: 5.01.2024 r.); B. Stępień-Załućka, *Quo vadis tymczasowy areszt? Czyli o tym, ile razy jednym przepisem można naruszyć Konstytucję*, „Acta Universitatis Wratislaviensis”, nr 4049, „Przegląd Prawa i Administracji” 2021/124, s. 233–249. Natomiast pozytywnie na temat rzeczonej zmiany wypowiedział się m.in. D. Wąsik, *Sprzeciw prokuratora od postanowienia sądu o zastosowaniu tzw. warunkowego tymczasowego aresztowania* (art. 257 § 3 k.p.k.), „Prokuratura i Prawo” 2020/6, s. 69 i n.

zapobiegawczego, postanowienie to, w zakresie dotyczącym zmiany tymczasowego aresztowania na poręczenie majątkowe, staje się wykonalne z dniem uprawomocnienia”. Powyższe oznacza, że ewentualne wyjście oskarżonego na wolność nastąpi dopiero po rozpoznaniu zażalenia prokuratora na zastosowanie warunkowego tymczasowego aresztowania, co w praktyce może oznaczać nawet ponad miesiąc dodatkowego oczekiwania. Po drugie, dopuszczenie możliwości odmowy przyjęcia poręczenia majątkowego z dodatkowym trybem zażaleniowym dodatkowo wydłuża ewentualne opuszczenie aresztu o kolejne tygodnie, a nawet miesiące, tak, że najprawdopodobniej konieczne będzie podjęcie decyzji o dalszym stosowaniu tego izolacyjnego środka. Ostatecznie zatem proponowane rozwiązania w zakresie ścieżki odwoławczej od decyzji prokuratora o odmowie przyjęcia poręczenia majątkowego nie mają charakteru gwarancyjnego, a jedynie wydłużają postępowanie w tym zakresie. Analogicznie będzie wyglądała sytuacja, gdy sąd – albo rozpoznając wniosek o zastosowanie tymczasowego aresztowania, albo na posiedzeniu w przedmiocie rozpoznania zażalenia na środki zapobiegawcze – uzna, że należy zastosować poręczenie majątkowe. Gwoli ścisłości należy zauważyć, że problem ten nie jest nowy, gdyż podobnie sytuacja oskarżonego prezentuje się obecnie, w ramach tzw. ogólnego trybu odwoławczego. Komentowane rozwiązanie zdaje się wyłącznie potęgować wątpliwości w tym zakresie.

Warto również zwrócić uwagę na problem o charakterze fundamentalnym, tj. na relację opisywanego przepisu do podstawowych gwarancji jednostki wyrażonych w art. 41 ust. 3 Konstytucji i art. 5 ust. 3 EKPC, tj. wyłącznego prawa sądu do stosowania izolacyjnych środków zapobiegawczych. W rezultacie dochodzi bowiem do sytuacji, w której organ postępowania przygotowawczego odmawia wykonania postanowienia sądu, decydując w ten sposób *de facto* o dalszym stosowaniu środka izolacyjnego. Oznacza to, że przywołane wyżej wymogi dotyczące stosowania środków izolacyjnych zostają ominięte, co tylko podkreśla wadliwość przyjętego rozwiązania. Kwestia ta w tym miejscu została jedynie zasygnalizowana, niemniej problem ten zasługuje na osobne opracowanie.

II. PORĘCZENIE MAJĄTKOWE JAKO CZYNNOŚĆ ZŁOŻONA

Powyższe rozważania pokazują w sposób dobitny, jak złożoną konstrukcją jest instytucja poręczenia majątkowego. Jego wieloetapowość sprawia, że na każdym etapie może wystąpić problem, z którym organ procesowy i oskarżony będą musieli sobie poradzić. Jednocześnie, jak bodajże w żadnym innym środku zapobiegawczym, uwidacznia się różnica między pojęciem prawomocności, wykonalności i czymś, co można nazwać efektywnym stosowaniem środka zapobiegawczego. Warto przyrzeć się bliżej tym zagadnieniom. W pierwszej kolejności uwagę należy skierować na pojęcie wykonalności. Nie budzi niczych wątpliwości fakt, że postanowienie o zastosowaniu

środka zapobiegawczego jest natychmiast wykonalne. Widać to wyraźnie w przypadku tymczasowego aresztowania, dozoru Policji, zakazów i nakazów określonych w art. 276 k.p.k. czy zakazu opuszczania kraju. Oczywiście należy wziąć pod uwagę, że w przypadku nieizolacyjnych środków zapobiegawczych ich efektywne stosowanie uzależnione jest od następczych czynności technicznych (nadesłanie do wskazanej jednostki Policji postanowienia o zastosowaniu dozoru Policji, wpisanie do właściwego systemu czy zabezpieczenie dokumentu uprawniającego do przekroczenia granicy). Pojęcie prawomocności *de facto* nie odgrywa – co do zasady – większego znaczenia, m.in. z uwagi na wątpliwości co do możliwości uzyskania prawomocności przez postanowienia dotyczące środków zapobiegawczych⁸. Nieco inaczej jest jednak w przypadku poręczeń jako grupy środków zapobiegawczych, z uwagi jednak na problematykę całego opracowania zostaniemy wyłącznie przy poręczeniu majątkowym. Wraz z wydaniem postanowienia o zastosowaniu poręczenia majątkowego jest ono wykonalne. Wyjątkiem jest oczywiście sytuacja wskazana w art. 257 § 3 k.p.k., ale do tego przejdziemy później. Natomiast samo wydanie postanowienia nie oznacza jeszcze sytuacji, w której mamy do czynienia z jego efektywnym stosowaniem. Organ procesowy najczęściej wyznacza termin na dokonanie złożenia przedmiotu poręczenia. Dodatkowo samo złożenie przedmiotu poręczenia majątkowego nie jest tożsame z jego przyjęciem, które może dokonać się w późniejszym czasie. W konsekwencji, od wydania postanowienia do przyjęcia poręczenia majątkowego ten środek zapobiegawczy nie jest efektywnie stosowany, *ergo* tok postępowania karnego nie jest należycie zabezpieczony⁹. Dopiero przyjęcie poręczenia majątkowego będzie wiązało się z rozpoczęciem efektywnego stosowania tego środka zapobiegawczego. Nie można jednak zapominać, że niezłożenie przedmiotu poręczenia w terminie powinno skutkować rewizją dotychczasowej oceny przez organ procesowy i ewentualnym zastosowaniem surowszych środków zapobiegawczych, z tymczasowym aresztowaniem włącznie.

Przy takiej konstrukcji poręczenia majątkowego należy zwrócić uwagę na zasygnalizowany już problem treści postanowień o zastosowaniu poręczenia majątkowego. Zgodnie z treścią art. 266 § 3 k.p.k. postanowienie o zastosowaniu poręczenia majątkowego powinno określać wysokość, rodzaj i warunki poręczenia majątkowego, a w szczególności termin złożenia przedmiotu poręczenia. Analiza wskazanego przepisu

8 D. Orkiszewska, O rzekomej „prawomocności” postanowień w przedmiocie środków zapobiegawczych, „Przegląd Sądowy” 2014/1, s. 77–85. Część autorów wskazuje, że należy odróżnić kwestię kontroli stosowania środków zapobiegawczych od zagadnienia prawomocności, zob. np. D. Wąsik, *Sprzeciw prokuratora od postanowienia sądu o zastosowaniu tzw. warunkowego tymczasowego aresztowania (art. 257 § 3 k.p.k.)*, „Prokuratura i Prawo” 2020/6, s. 84. Wydaje się jednak, że na analizowany problem trzeba spojrzeć przez pryzmat odwołalności decyzji, co z kolei rzutuje na cechę prawomocności, zob. S. Steinborn, *Prawomocność części orzeczenia w procesie karnym*, Warszawa 2011, s. 70 i n.

9 Oczywiście przy założeniu, że obok poręczenia majątkowego nie zastosowano innych nieizolacyjnych środków zapobiegawczych. Nawet jednak jeżeli przyjąć, że zastosowano inne środki, to biorąc pod uwagę całokształt oceny organu procesowego, należy stwierdzić, że nadal nie doszło do prawidłowego zabezpieczenia toku postępowania. Zgodnie bowiem z oceną organu, dopiero kompilacja tych środków przyniesie określony efekt w postaci realizacji celów stosowania środków zapobiegawczych.

prowadzi do wniosku, że także osoba wpłacająca poręczenie majątkowe powinna zostać określona już na tym etapie. Wskazuje na to bezpośrednio informacja w treści przepisu, że ww. elementy postanowienia powinny zostać określone przy uwzględnieniu m.in. sytuacji materialnej oskarżonego i składającego poręczenie majątkowe. Jest to o tyle zrozumiały wymóg, że decydując się na zastosowanie środków zapobiegawczych, organ procesowy powinien mieć podstawową wiedzę na temat sytuacji osobistej oskarżonego¹⁰. Jednocześnie przepis wymaga, aby wysokość, rodzaj i warunki poręczenia majątkowego, w przypadku gdy wpłacającym jest osoba trzecia, uwzględniały łączną sytuację majątkową tych osób. Niewątpliwie inaczej będzie oddziaływała niewielka wysokość poręczenia majątkowego, gdy osoba trzecia będzie osobą majątną. Stąd słuszny wymóg ustawodawcy, aby dostosować wysokość nieizolacyjnego środka zapobiegawczego do sytuacji majątkowej wszystkich zaangażowanych. W przeciwnym razie efektywność tego środka będzie znikoma.

Jak już wskazano, organy procesowe w zdecydowanej większości ograniczają się wyłącznie do wskazania wysokości poręczenia i terminu dokonania złożenia wartości majątkowych, pozostałe kwestie zostawiając oskarżonemu lub wpłacającemu poręczenie majątkowe. Rodzi to jednak dalsze problemy, właśnie na etapie czynności przyjęcia poręczenia majątkowego. Organ procesowy może bowiem zostać zaskoczony osobą wpłacającego lub rodzajem poręczenia, co będzie skutkowało odmową przyjęcia takiego poręczenia. Niewątpliwie jest to trudna sytuacja dla oskarżonego lub osoby trzeciej. Sytuacja znacząco się jednak komplikuje w przypadku, w którym poręczenie majątkowe zostało zastosowane w trybie art. 257 § 2 k.p.k. Albowiem ewentualna odmowa przyjęcia poręczenia majątkowego będzie skutkowała dalszym stosowaniem tymczasowego aresztowania. Widać zatem wyraźnie, że rzetelne, a przede wszystkim pełne wskazanie wszystkich elementów postanowienia w przedmiocie poręczenia majątkowego jest kluczowe dla dalszych etapów stosowania tego środka, w tym dla jego efektywności.

III. PROPONOWANE ROZWIĄZANIA POWSTAŁYCH PROBLEMÓW

Wobec tak krytycznej oceny wprowadzonych rozwiązań należy przedstawić jakąś alternatywę. Głównie po to, aby uniknąć twierdzenia, że przyjęte rozwiązania stanowią jedyną możliwą drogę rozwiązania istniejących problemów, z którymi boryka się postępowanie karne w zakresie środków zapobiegawczych. Jednocześnie, jak wynika z poczynionych analiz, nowe mechanizmy zmierzają wyłącznie w jedną stronę – zwiększenia uprawnień prokuratora na etapie postępowania przygotowawczego. Całkowicie umknęło ustawodawcy, że to sąd powinien pełnić pierwszoplanową rolę

10 P. Karlik, *Poręczenie...*, s. 140 i n.

w zakresie stosowania środków zapobiegawczych, a zwłaszcza gdy możliwości ewentualnego nadużycia pozycji procesowej przez prokuratora są szczególnie jaskrawe¹¹.

W odniesieniu do poręczenia majątkowego należałoby raczej opowiedzieć się za powstrzymaniem się od jakichkolwiek większych zmian legislacyjnych. Kluczowe bowiem wydaje się egzekwowanie istniejących przepisów regulujących funkcjonowanie tego środka zapobiegawczego. Jest to szczególnie istotne, w sytuacji gdy środek ten staje się alternatywą wobec tymczasowego aresztowania, a potrzebę jego zastosowania dostrzega sąd. Nie ulega wątpliwości, że podjęcie decyzji o zmianie środka zapobiegawczego na nieizolacyjny, w sytuacji, w której prokurator wnioskował o jego zastosowanie lub przedłużenie, jest istotną ingerencją w strategię procesową prokuratora. Nikt też nie odbiera prokuratorowi prawa do ogólnego kierowania tym etapem postępowania (*dominus litis*). Są jednak sytuacje, w których jego pozycja musi być ograniczona z uwagi na system gwarancji chroniący najważniejsze prawa i wolności jednostki. Niezawisli sędziowie i niezależne sądy stoją w tym przypadku w sposób szczególny na straży praw i gwarancji jednostki. Wobec powyższego powinno to znaleźć odzwierciedlenie w podejmowanych przez nich decyzjach. W tym kontekście chodzi o precyzyjne określenie warunków poręczenia majątkowego, m.in. przez dokładne wskazanie osoby wpłacającej poręczenie, jego rodzaju, wysokości itp. kwestii. Ich dokładne wskazanie w postanowieniu o zastosowaniu poręczenia majątkowego – niezależnie, w jakim trybie – ograniczy do minimum możliwości kwestionowania przez prokuratora złożonego przedmiotu poręczenia. Należy zatem wymagać od sędziów, aby zadali sobie trud i poznali sytuację oskarżonego lub osoby deklarującej złożenie przedmiotu poręczenia majątkowego¹². Wynikające z tego wnioski powinny zmaterializować się w postanowieniu o zastosowaniu poręczenia majątkowego lub tzw. warunkowego tymczasowego aresztowania.

Niezależnie od powyższej propozycji, trzeba zdecydowanie stanowczo opowiedzieć się przeciwko rozwiązaniu przyznającemu prokuratorowi wyłączne prawo do przyjmowania poręczenia majątkowego w sytuacji, w której jego zastosowanie nastąpiło na mocy decyzji sądu. Jak już podkreślono, w ten sposób dochodzi do znaczącego pogorszenia sytuacji procesowej oskarżonego, a także – co wydaje się być dużo bardziej problematyczne – osłabienia gwarancyjnego charakteru sądowej kontroli decyzji prokuratorskich na etapie postępowania przygotowawczego. Przy obecnie obowiązujących regulacjach może dojść do sytuacji, w której podejrzany zaskarży zastosowanie tymczasowego aresztowania do sądu, który następnie uchyli decyzję, stosując poręczenie majątkowe w trybie art. 257 § 2 k.p.k., jednakże z uwagi na odmowę przyjęcia poręczenia nie dojdzie do wykonania orzeczenia sądu. W tym miejscu należy zauważyć, że

11 P. Wiliński, *Nadużycie uprawnień przez prokuratora i sędziego w procesie karnym*, Warszawa 2023, s. 153 i n.

12 P. Karlik, *Poręczenia jako środki zapobiegawcze (w:) Środki przymusu. System Prawa Karnego Procesowego*, red. T. Grzegorzczak, D. Świecki, Warszawa 2021, t. 9.

odmowa przyjęcia poręczenia przez prokuratora wydłuża czas pozbawienia wolności osoby, wobec której doszło do zastosowania środków zapobiegawczych o charakterze wolnościowym. W praktyce kontrola odwoławcza może znacząco się wydłużyć, co nie tylko powoduje dolegliwości dla podejrzanego, ale także może doprowadzić do nieprzewidzianej sytuacji procesowej. Pojawia się bowiem pytanie, jak będzie kształtowała się sytuacja procesowa podejrzanego, który w areszcie będzie oczekiwał na rozpoznanie zażalenia na odmowę przyjęcia poręczenia majątkowego w momencie, w którym upłynie czas trwania tymczasowego aresztowania. Wydaje się, że w takim przypadku, niezależnie od wniesionego zażalenia na odmowę przyjęcia poręczenia majątkowego, powinno dojść do zakończenia stosowania tymczasowego aresztowania. Kluczowe jednak jest ustalenie, czy prokurator w tym czasie może wystąpić z wnioskiem o przedłużenie tymczasowego aresztowania. Patrząc na problem od strony formalnej – takie działanie wydaje się być dopuszczalne. Biorąc pod uwagę treść art. 257 § 2 k.p.k., tymczasowe aresztowanie stosowane jest do momentu złożenia poręczenia majątkowego, a więc *de facto* do zmiany wykonywania środka zapobiegawczego dojdzie dopiero po przyjęciu poręczenia majątkowego. W konsekwencji możliwe i dopuszczalne zdaje się być wystąpienie z wnioskiem o przedłużenie stosowania tymczasowego aresztowania mimo nierozpoznania zażalenia na odmowę przyjęcia poręczenia majątkowego.

Taka konstatacja rodzi dalsze pytania – czy prokurator we wniosku o przedłużenie tymczasowego aresztowania może powołać się na fakt odmowy przyjęcia poręczenia majątkowego i trwania ewentualnego postępowania incydentalnego w tym zakresie oraz czy postanowienie o zastosowaniu tzw. warunkowego tymczasowego aresztowania (art. 257 § 2 k.p.k.) zachowuje swoją aktualność mimo wydania nowego postanowienia w przedmiocie środka zapobiegawczego. Odpowiedź na pierwsze z postawionych pytań wydaje się prosta – jak najbardziej tak. Jeżeli bowiem stosowanie tymczasowego aresztowania ma w założeniu prokuratora zabezpieczyć prawidłowy tok postępowania, to okoliczność w postaci odmowy przyjęcia przedmiotu poręczenia majątkowego może mieć w tym kontekście istotne znaczenie. Dużo bardziej problematyczna jest odpowiedź na drugie pytanie. Jak się wydaje, dopuszczalne są w zasadzie trzy rozwiązania w kontekście zachowania aktualności postanowienia o zastosowaniu tzw. warunkowego tymczasowego aresztowania. Pierwsze, zgodnie z którym takie postanowienie zachowuje ważność mimo przedłużenia tymczasowego aresztowania; drugie, w myśl którego wydanie nowej decyzji w przedmiocie środka zapobiegawczego dezaktualizuje przedmiotowe postanowienie; oraz trzecie, które zakłada konieczność weryfikacji podstaw przedłużenia tymczasowego aresztowania. Pierwsze dwie propozycje należy określić jako skrajne, a także – co dużo bardziej istotne – nieznajdujące jakiegokolwiek uzasadnienia – czy to prawnego, czy aksjologicznego. Z kolei trzecie podejście przewiduje potrzebę ustalenia, jakie przyczyny legły u podstaw decyzji o przedłużeniu tymczasowego aresztowania. Nie można bowiem wykluczyć sytuacji,

w której przedłużenie tymczasowego aresztowania będzie konsekwencją ujawnienia się nowego materiału dowodowego, który całkowicie zmieni ocenę sytuacji procesowej podejrzanego wyrażoną w postanowieniu o zastosowaniu tzw. warunkowego tymczasowego aresztowania. Jeżeli jednak okaże się, że podstawy stosowania tymczasowego aresztowania nie uległy zmianie, a wręcz jedyną przesłanką uzasadniającą jego dalsze stosowanie jest oczekiwanie na rozpoznanie wspomnianego zażalenia, wówczas należałoby uznać, że postanowienie o zastosowaniu tzw. warunkowego tymczasowego aresztowania nie traci na aktualności. Niezależnie od powyższego, sąd rozpoznający wniosek o przedłużenie tymczasowego aresztowania powinien ponownie wydać postanowienie na podstawie art. 257 § 2 k.p.k. Z kolei to oznaczałoby, że zażalenie na postanowienie o odmowie przyjęcia poręczenia majątkowego utraciłoby podstawę formalną, albowiem podstawą przyjęcia poręczenia majątkowego byłoby nowe postanowienie sądu o zastosowaniu tzw. warunkowego tymczasowego aresztowania. Widać zatem wyraźnie, że powstają kolejne problemy, w tym ten dotyczący terminu na wpłatę poręczenia majątkowego oraz rodzaju decyzji sądu odwoławczego rozpoznającego zażalenie na postanowienie o odmowie przyjęcia poręczenia majątkowego.

IV. UPŁYW TERMINU DO ZŁOŻENIA PORĘCZENIA MAJĄTKOWEGO

W normalnym układzie procesowym termin do złożenia poręczenia majątkowego w ramach tzw. tymczasowego aresztowania powinien być precyzyjnie określony. Jest to zgodne z treścią przepisu art. 257 § 2 k.p.k., w myśl którego tymczasowe aresztowanie ulegnie zmianie na nieizolacyjny środek zapobiegawczy w razie złożenia, nie później niż w wyznaczonym terminie, określonego poręczenia majątkowego. Oznacza to, że sąd powinien wskazać ten termin, zakreślając początek jego biegu i koniec w sposób niebudzący wątpliwości. Nie ulega przy tym wątpliwości, że ewentualne złożenie sprzeciwu przez prokuratora w trybie art. 257 § 3 k.p.k. powinno spowodować wstrzymanie biegu tego terminu, a jego dalszy bieg powinien nastąpić dopiero w momencie, w którym decyzja organu odwoławczego dotrze do podejrzanego, tj. od ogłoszenia decyzji przez sąd albo od dnia doręczenia tej decyzji. Kwestia ta jednak nie jest tak oczywista, jak by się mogło wydawać. Aktualnie brak jest bowiem jakiegokolwiek podstawy do tego, aby możliwe było wstrzymanie biegu terminu. Wprawdzie zgodnie z art. 257 § 2 k.p.k. *in fine* na uzasadniony wniosek obrońcy sąd może wydłużyć termin do złożenia poręczenia majątkowego, to jednak nie wydaje się, aby zakres zastosowania tego przepisu obejmował sytuację, w której prokurator złożył sprzeciw od rozstrzygnięcia sądu¹³. W konsekwencji, aby doszło do zachowania

13 Zwłaszcza, że instytucja sprzeciwu prokuratorskiego pojawiła się dopiero po nowelizacji dokonanej ustawą z 19.07.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2019 r. poz. 1694), podczas gdy możliwość wydłużenia terminu do złożenia poręczenia majątkowego została wprowadzona do Kodeksu już na mocy ustawy z 27.09.2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2013 r. poz. 1247).

terminu i wykonania postanowienia sądu w przedmiocie tzw. warunkowego tymczasowego aresztowania, podejrzany albo osoba trzecia musi fizycznie złożyć przedmiot poręczenia, licząc, że zażalenie prokuratora nie zostanie uwzględnione. Ocena takiego rozwiązania wywołuje skrajne odczucia. Z jednej strony dochodzi do wpłacenia przedmiotu poręczenia na wskazane rachunki sum depozytowych, czemu nie stoi na przeszkodzie wniesienie sprzeciwu przez prokuratora, to jednak z drugiej strony takie działanie jawi się jako dalece nielojalne względem uczestnika postępowania, który występuje w roli wpłacającego poręczenie.

Jedynie na marginesie trzeba wskazać, że decyzja w przedmiocie rozpoznania zażalenia prokuratora na zastosowanie tzw. tymczasowego aresztowania powinna być doręczana również do osoby wskazanej w postanowieniu jako wpłacającej poręczenie. W przeciwnym razie osoba ta może mieć problem z terminowym wpłaceniem środków z uwagi na brak wiedzy o rozpoczęciu biegu terminu do złożenia poręczenia, gdyby jeszcze tego nie zrobiła. Jest to o tyle istotne, że podejrzany w tym przypadku przebywa w areszcie i ma ograniczone możliwości kontaktowania się ze światem zewnętrznym. Niewątpliwie jest to jednak bardziej postulat *de lege ferenda*, z uwagi na nagminny brak określania w postanowieniu o zastosowaniu tzw. tymczasowego aresztowania, ale i samego poręczenia majątkowego, osoby wpłacającej poręczenie.

Wracając jednak do kwestii odmowy przyjęcia przedmiotu poręczenia majątkowego i związanego z tym postępowania odwoławczego, warto zastanowić się także nad rodzajami decyzji organu rozpoznającego zażalenie na takie postanowienie prokuratora. Teoretycznie, na gruncie art. 437 k.p.k., sąd rozpoznający taki środek odwoławczy może albo zażalenie nie uwzględnić i w konsekwencji utrzymać w mocy decyzję o odmowie przyjęcia poręczenia majątkowego. Jak się wydaje, może również dojść do zmiany decyzji, co byłoby raczej jednoznaczne z koniecznością przyjęcia poręczenia majątkowego. Nie można bowiem zapominać, że decyzja o odmowie przyjęcia poręczenia majątkowego stanowiła jedyną podstawę do dalszego stosowania tymczasowego aresztowania. Odpadnięcie tej przesłanki w postaci uwzględnienia zażalenia na decyzję prokuratora powinno wpływać na efektywne wykonywanie nieizolacyjnego środka zapobiegawczego. W przeciwnym razie może dojść do bezpodstawnego odwlekania momentu opuszczenia aresztu przez podejrzanego, co byłoby uzależnione od dyspozycyjności prokuratora. Takie rozwiązanie zdaje się być najbardziej racjonalne z punktu widzenia ekonomiki procesowej. Jednocześnie należy wskazać, że możliwa jest także sytuacja, w której dochodzi do uchylecia decyzji i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania. Zgodnie jednak z treścią art. 437 § 2 k.p.k. będzie to możliwe wyłącznie w sytuacji stwierdzenia którejś z bezwzględnych przyczyn odwoławczych (art. 439 § 1 k.p.k.).

V. PODSUMOWANIE

Wprowadzone zmiany w zakresie stosowania poręczenia majątkowego budzą uzasadnione wątpliwości. Po raz kolejny dochodzi do wzmocnienia pozycji prokuratora względem sądu, co otwiera realne możliwości w zakresie instrumentalnego traktowania wprowadzanych instytucji procesowych. Nie da się tego uzasadnić rzekomymi przykładami naruszenia warunków poręczenia majątkowego, które mają wskazywać na realną potrzebę zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania. Wydaje się, że jest wręcz przeciwnie, tzn. że jest zdecydowanie więcej przypadków, w których dochodzi do nadużywania instytucji tymczasowego aresztowania, co wymagałoby reakcji wprost odwrotnych.

Obecnie odmowa przyjęcia poręczenia majątkowego – jak się wydaje – jest rzadko spotykana, i to raczej w sytuacjach jaskrawego nadużycia ze strony oskarżonego. Istnieje jednak poważne ryzyko, że wraz z przyjęciem określonych przepisów prokuratorzy zaczną sięgać po taką możliwość, przez co dojdzie do opóźniania realizacji decyzji o opuszczeniu przez oskarżonych aresztów. W konsekwencji może to spowodować lawinowy wzrost osób osadzonych, a także nieuzasadnione naruszanie praw oskarżonych.

Wysokość, rodzaj i warunki poręczenia majątkowego, a w szczególności termin złożenia przedmiotu poręczenia, należy określić w postanowieniu, mając na względzie sytuację materialną oskarżonego i składającego poręczenie majątkowe, wysokość wyrządzonej szkody oraz charakter popełnionego czynu. Pozwoli to na maksymalne zabezpieczenie interesu podejrzanego oraz podmiotu składającego poręczenie majątkowe.

Niezależnie od wszystkiego, należałoby postulować, aby w przypadkach, w których sąd stosuje poręczenie majątkowe na etapie postępowania przygotowawczego, również ten organ był władny do jego przyjęcia. Może się bowiem okazać, że decyzja sądu nie zostanie wykonana wyłącznie z uwagi na obstrukcyjne działanie prokuratora. Powyższe niebezpiecznie przenosi akcenty procesowe, stawiając *de facto* prokuratora ponad sądem.

Podsumowując, należy krytycznie ocenić ostatnie zmiany w zakresie poręczenia majątkowego. W sposób istotny ograniczają one możliwość stosowania tego środka zapobiegawczego, komplikując jego funkcjonowanie i obniżając jego atrakcyjność. Niemniej poręczenie majątkowe nadal ma charakter niezolacyjny i jako takie z perspektywy tymczasowo aresztowanego będzie zdecydowanie lepszym rozwiązaniem aniżeli środek izolacyjny. Niezbędne jest zatem przywrócenie właściwej proporcji w relacji między sądem a prokuratorem w zakresie stosowania środków zapobiegawczych, w tym także na etapie postępowania przygotowawczego.

adw. dr Piotr Karlik

Adwokat, doktor nauk prawnych, adiunkt w Zakładzie Postępowania Karnego WPIA UAM, mediator w sprawach karnych przy Prezesie Sądu Okręgowego w Poznaniu, członek sądu dyscyplinarnego przy WIA, wykładowca na aplikacji adwokackiej, autor kilkunastu opracowań z zakresu prawa karnego i procesu karnego.

Advocate, Doctor of Laws, assistant professor at the Department of Criminal Proceedings, Faculty of Law and Administration of the Adam Mickiewicz University in Poznań, mediator in criminal cases appointed by the President of the Regional Court of Poznań; member of the disciplinary tribunal of the Greater Poland Bar Association, lecturer working with trainee advocates, author of dozens of studies on criminal law and criminal procedure.

ORCID: 0000-0003-3043-1453

ABSTRACT

Keywords: *bail security, coercive measures, preventive measures, criminal proceedings*

Acceptance of bail security

The article presents the topics associated with the acceptance of bail security as a preventive measure. These topics have recently been the subject of numerous normative changes, resulting in the need to discuss their impact on the practice of application of this institution. The text includes critical comments and presents the main reasons for the criticism. In addition, postulates of what the law ought to be are also included, which may help to improve the practical application of bail security.

Bibliografia

Eichstaedt Krzysztof, *KPK. Komentarz*, red. D. Świecki, Warszawa 2021, t. 1

Gajowniczek-Pruszyńska Katarzyna, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz do ustawy z dnia 19 lipca 2019 r.*, red. K. Gajowniczek-Pruszyńska, P. Karlik, Warszawa 2020

Karlik Piotr, *Poręczenie majątkowe w polskim procesie karnym*, Warszawa 2016

- Karlik Piotr**, *Poręczenia jako środki zapobiegawcze (w:) Środki przymusu. System Prawa Karnego Procesowego*, red. T. Grzegorzczuk, D. Świecki, Warszawa 2021, t. 9
- Kosonoga Jacek**, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. J. Skorupka, Warszawa 2023
- Orkiszewska Dorota**, *O rzekomej „prawomocności” postanowień w przedmiocie środków zapobiegawczych*, „Przegląd Sądowy” 2014/1
- Skorupka Jerzy**, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. J. Skorupka, Warszawa 2021
- Steinborn Sławomir**, *Chwila ustania tymczasowego aresztowania zastosowanego warunkowo w trybie art. 257 § 2 k.p.k.*, „Przegląd Sądowy” 2016/7–8
- Steinborn Sławomir**, *Prawomocność części orzeczenia w procesie karnym*, Warszawa 2011
- Stępień-Załużka Beata**, *Quo vadis tymczasowy areszt? Czyli o tym, ile razy jednym przepisem można naruszyć Konstytucję*, „Acta Universitatis Wratislaviensis” 2021/4049, „Przegląd Prawa i Administracji” 2021/124
- Wąsik Damian**, *Sprzeciw prokuratora od postanowienia sądu o zastosowaniu tzw. warunkowego tymczasowego aresztowania (art. 257 § 3 k.p.k.)*, „Prokuratura i Prawo” 2020/6
- Wiliński Paweł**, *Nadużycie uprawnień przez prokuratora i sędziego w procesie karnym*, Warszawa 2023